

vállalaton átfutó megrendelésekről lehet. Ezek között pedig nem szerepelnek azok a folyóiratok, amelyek csereként, ajándékként vagy egyesületi tagsági jogon érkeznek az országba. Pedig ezek száma is jelentős, s gyakorta éppen az ilyenek okozzák a nem kívánatos mértékű duplikálódást.

Ám még a kurrens kc-k is csak akkor válhatnak hatékony koordinálási műszerekké, ha megjelenésük egyeztetve van a devizakeretek közlésének és a rendelések feladásának (a nyárközépi terminus itt rendkívül kedvezőtlen) időpontjával.

Harmadjára a *rendelésállomány minőségi „rostálása”* jön számításba. Itt támpontul az egyes folyóiratok „népszerűségi” statisztikáinak, a szelektív információterjesztés és az online keresések outputjaiban való előfordulási gyakoriságnak, valamint a másolatszolgáltatás igénybevételi gazdaságosságának egymásra vonatkoztatott mérlegelése szolgál. E „rosta” eredményeként meg lehet szüntetni az időközben kevésbé fontossá vált folyóiratok előfizetését, illetve újakat – időközben fontossá váltakat – lehet rendelni helyettük.

Sokat segíthet – s ez a negyedik ellenszer – a *legfontosabb folyóiratok mikrofilmlapra vétele*. Ez ugyanis máris divatos szolgáltatás, de általánossá válását egyelőre akadályozza a másolás szűk keresztmetszete, valamint az, hogy viszonylag kevés szakkönyvtár és információs munkahely rendelkezik mikrofilmlapok olvasására is alkalmas berendezéssel.

A javasolt koordinálási formákkal élni annál is kívánatosabb, mivel ezáltal lépésről-lépésre a tényleges szükségletekhez közelíthető a folyóiratok (és más dokumentumok) rendelésének összetétele és volumene, ami – várhatólag – a felügyeleti szerveket is arra fogja ösztönözni, hogy a devizakereteket évről-évre e társadalmilag indokolt szakirodalmi bázis beszerezhetőségének megfelelően állapítsák meg, azaz legalább a szinttartáshoz szükséges mértékben emeljék.

/PAVLINCOVÁ, V.: *Problémy koordinácie nákupe periodik z nesocialistických štátov = Technická knihovna*, 26. köt. 1. sz. 1982. p. 8–10./

(Futala Tibor)

Kémiai folyóiratok közös használatának kérdése nyolc indiai egyetemi könyvtárban

Négy egymáshoz közel fekvő terület, az India északnyugati részén fekvő Punjab, Haryana, Himachal Pradesh és Chandigarh nyolc hasonló gyűjtőkörű egyetemi könyvtárban vizsgálták meg a *kémiai folyóiratok közös használatának lehetőségét*.

A vizsgált terület két egyetemén és egy kutatóintézetében működő botanikusok információszükségletéről és szakirodalomhasználati szokásairól készült jelentés megállapította, hogy az általuk használt irodalom 70%-át folyóiratok alkotják. Egy másik adat szerint a *Journal of the Chemical Society* c. folyóirat 1979. évi hivatkozásainak 88,56%-a folyóiratokra történt.

Közismert a folyóiratokban közreadott tudományos információk fontossága, köztudott az is, hogy a folyóiratok jelentőségének növekedésével együtt állandóan emelkedik a világon megjelenő folyóiratok mennyisége: gyakorlatilag ötven évenként megduplázódik a számuk (pl. ha 1800-ban 100 folyóirat volt, 1850-ben már 1000, 1900-ban 10 ezer, 1960 körül pedig 100 ezer).

Az egyetemek, ahol a vizsgálatokat végezték

A kurrens kémiai folyóiratok 1980–1981. évi előfizetését a következő, a kémiai szakirodalmat egyaránt gyűjtő, 1946 és 1976 között alapított egyetemeken tanulmányozták:

- Panjab Egyetem, Chandigarh (Panjab University – a továbbiakban: PU, Chandigarh);
- Himachal Pradesh Egyetem, Simla (Himachal Pradesh University – a továbbiakban: HPU, Simla);
- Maharishi Dayanand Egyetem, Rohtak (Maharishi Dayanand University – a továbbiakban: MDU, Rohtak);
- Kurukshetra Egyetem, Kurukshetra (Kurukshetra University – a továbbiakban: KU, Kurukshetra);
- Punjabi Egyetem, Patiala (Punjabi University – a továbbiakban: PbiU, Patiala);
- Guru Nanah Dev Egyetem, Amritsar (Guru Nanah Dev University – a továbbiakban: GNDU, Amritsar);
- Punjab Mezőgazdasági Egyetem, Ludhiana (Punjab Agricultural University – a továbbiakban: PAU, Ludhiana);
- Haryana Mezőgazdasági Egyetem, Haryana (Haryana Agricultural University – a továbbiakban: HAU, Haryana).

Megállapítások

A nyolc egyetem együttesen 149 folyóiratfélésegre fizetett elő 408 példányban, 1 021 906,86 rupia értékben. Ebből 362 volt a külföldi előfizetések száma, és 46 a hazai előfizetéseké. Összehasonlításképpen: a világon kb. 12 ezer kémiai tárgyú folyóirat jelenik meg; itt az egyes egyetemek könyvtárai átlagosan 30–37 címet rendeltek meg. A legtöbbet, 77 folyóiratot a HPU, Simla fizetett elő, a legkevesebbre a HAU, Haryana. A csere vagy ajándék útján beszerezhető folyóiratok elhanyagolható nagyságrendűek. A hazai forrásokból (pl. az indiai

tudományos folyóiratok, kutatási beszámolók, konferenciák jelentései) származó információk fontossága tagadhatatlan, de ezek csak kis részét alkotják a kutatók számára szükséges ismereteknek. A hazai folyóiratok előfizetési ára lényegesen alacsonyabb a külföldiekénél, de a minimális előfizetési szám (együttesen 46 folyóira-ra fizettek elő) azt jelzi, hogy a jóval drágább külföldi előfizetéseket részesítik előnyben. A külföldi folyóiratok beszerzése a magas és állandóan emelkedő előfizetési árak, valamint a stagnáló vagy éppen csökkenő költségvetési keretek miatt nehéz feladat elé állítja a könyvtárakat. Az egyetemek állandó dilemmával küzdenek, megrendeljük-e a már korábban is járatott folyóiratokat, vagy régi rendelések lemondásával inkább újakra fizessenek elő.

Az azonos megrendelések kérdése

Az egyetemi könyvtárak előfizetési jegyzékait átnézve azonnal kiderül, hogy *túl magas az azonos megrendelések száma*. A 149 féle folyóiratról pl. a *Journal of Chemical Society*-re mind a nyolc helyen előfizetnek; hét további folyóiratot 7 egyetemi könyvtárban fizetnek elő; 3 másik cím hat helyen közös; nyolc cím 5 egyetemen; 17 folyóirat pedig 4 egyetemen. A méregdrága *Chemical Abstracts* 4 helyre jár. A 149 féleség csaknem felére (69 folyóira-ra) igaz, hogy legalább kettő, vagy annál több egyetemi könyvtárban fizetik elő.

A külföldi megrendelések többsége *angol nyelvű folyóiratokra* történt; ezeken kívül minimális számban előfordult orosz, német, francia, spanyol és japán nyelvű folyóiratelőfizetés is. Az angol nyelvterület egyértelmű fölénye egyben a fordítói és dokumentációs szolgáltatások hiányosságaira is rávilágít.

A közös megrendelések magas száma azzal magyarázható, hogy az újabb egyetemek többsége régi egyetemek továbbfejlesztéséből, összevonásokból alakult ki, ezért hagyományokat, használói, kutatói gárdát és gyűjteményrészeket vettek át az anyaintézetektől. A másik ok az egyetemi könyvtárak állománygyarapítási politikájában gyökerezik, nevezetesen: a könyvtárak a régióban működő többi könyvtári gyűjtemény figyelmen kívül hagyásával gyarapítottak; eddig *nem került sor az előfizetések koordinálására*. Ez oda vezetett, hogy a gazdasági megszorítások miatt egyre gyakrabban kényszerültek már bevált folyóiratok előfizetéséről is lemondani.

Hivatkozatok

A már említett *Journal of the Indian Chemical Society* c. folyóiratot a kutatók megfelelő fórumnak tartják új kutatási eredményeik publikálására, ezért ezt a folyóiratot választották ki arra, hogy az 1979-es év hivatkozásai alapján következtetéseket vonjanak le a

kémiai folyóiratok gyűjtésével, előfizetésével, a források megosztásával kapcsolatban.

Ha elfogadjuk, hogy a folyóiratokra történő hivatkozatok száma egyben a folyóiratok hasznosságának mértékét is jelzi, csak néhány olyan folyóirat található, amelyekre az átlagnál gyakrabban történt hivatkozás. A legtöbb folyóirat nem játszik meghatározó szerepet az információk tényleges közvetítésében, ahogy ez kiderült abból, hogy a *Chemical Abstracts* 12 ezer referált címéből csak 408-ra történt hivatkozás a *Journal of the Indian Chemical Society* 1979-es számaiban. Mindössze 64 folyóira-ra hivatkoztak 10-nél többször; ez az összes hivatkozott 64,37%-át jelentette. A leggyakrabban hivatkozott cím a *Journal of the American Chemical Society* című általános profilú folyóirat volt. A második leggyakrabban hivatkozott folyóirat a *Journal of the Indian Society* volt. A 64 leggyakrabban hivatkozott folyóirat közül is csak 7 olyan volt, amelyekre a hivatkozatok száma 100 fölötti volt; a többi 56 folyóira-ra 11 és 88 között alakult a hivatkozatok száma.

Összehasonlítva a hivatkozatok alapján készült folyóiratjegyzéket az egyetemek által előfizetett folyóiratok jegyzékével, megállapítható, hogy *a legmagasabb hivatkozást kapott folyóira-ra mind a nyolc egyetem előfizetett*. A 88 hivatkozást kapott *Analytical Chemistry*-re 7 egyetem fizetett elő, míg a második leggyakrabban hivatkozott folyóira-ra, a *Journal of the Indian Chemical Society*-re öt könyvtárban fizettek elő.

Megoldási javaslatok

A két jegyzék tanulmányozásakor felmerül annak szükségessége, hogy a rendelkezésre álló források között valamilyen megnyugató egyensúlyt alakítsanak ki. Egyetlen megoldásként *a meglevő gyűjtemények s a rájuk épülő szolgáltatások ésszerű, közös használata kínálkozik*. A forrásmegosztás révén, jól működő könyvtárközi kölcsönzési szolgálattal és megfelelő reprográfiai bázissal megerősítve, megnövekszik az elérhető folyóirat-féleségek száma, ami lehetővé teszi a használói igények jobb kielégítését.

Néhány javaslat a források közös használatára:

- az előfizetendő folyóiratok jegyzékét a használói igények, a hasonló gyűjtőkörű könyvtárak előfizetési jegyzékai, a tárgykör folyóiratirodalmára történt legújabb hivatkozások alapján, a fenti három tényező együttes érvényesítésével célszerű összeállítani;
- a régió minden könyvtára rendelkezze bizonyos számú magfolyóirattal (a javaslatban a magfolyóiratok száma: 10);
- a többi folyóirat előfizetésére közös alapot hozzanak létre. Az előfizetéseket vagy egy kijelölt központi könyvtár és dokumentációs központ végezze, vagy maguk az egyetemek, szem előtt tartva a tanszékek

igényeit. Ez utóbbi megoldás egyben az UGC (University Grants Commission – az egyetemek költségvetéséről döntő bizottság) politikája szellemében a különböző tanszékek kutatóközponttá fejlesztését is szolgálja.

A folyóiratok központi előfizetésével kapcsolatos feladatok ellátására adottságai folytán jelenleg a PU, Chandigarh a legalkalmasabb. Itt vannak a legjobban felszerelt kémiai, biokémiai, gyógyszerészeti tanszékek, fejlett reprográfiai felszerelések, továbbá jól megközelíthető a tömegközlekedés szempontjából is. A PU, Chandigarh megfelelő dokumentációs szolgáltatást biztosítanak a résztvevő egyetemeknek, akik viszont anyagilag támogatnák e „közös ügynökséget”. A többi egyetemi könyvtárban is megvannak a szolgáltatásokhoz szükséges alapfeltételek; technikai bázisát tekintve a legfejlettebb köztük a PAU, Ludhiana. Ami sehol sem megoldott, az a fordítási szolgálat kérdése.

A közös forráshasználat biztosíthatná a kevés hivatkozást kapott folyóiratok elérhetőségét is; a magfolyóiratok minden könyvtárban meglennének, de a *Chemical Abstracts*-re elég pl. egyetlen helyen, a PU, Chandigarh-ban előfizetni. Kiszélesítenék az SDI szolgáltatást, s térítés mellett elérhető lenne az INSDOC (Indian National Scientific Documentation Centre), az Indiai Országos Tudományos Dokumentációs Központ adatbázisa is.

/ANAND, A. K.–MALHAN, I. V.: *Some investigations on resource sharing on chemistry journals for the university libraries of Punjab, Haryana, Himachal Pradesh and Chandigarh = Annals of Library Science and Documentation*, 29. köt. 2. sz. 1982. p. 76–89./

(Kovács Katalin)

Teljesítési százalék

A felmérésből kitűnt, hogy a kérések 82%-át saját állományból teljesítik. (1978-ban 80%-át, 1976-ban 83%-át.) A teljesítés százalékát befolyásoló egyik tényező a „problémásabb” művek iránti igény arányának növekedése, ami feltehetően a szolgáltatás iránti bizalom jele.

A statisztikai minta szerint 1981-ben a kérések 71%-a időszaki kiadványokra, 21%-a monográfiákra, 5%-a konferencia-anyagokra, 3%-a egyéb kategóriákra vonatkozott. 1981-ben az összes kérés 93%-át, 1976-ban 94%-át, míg 1978-ban 92%-át teljesítették különböző forrásokból.

A beérkezett kérések jellemzői

Az összes kérés 62%-a angol nyelvű, 9%-a idegen nyelvű időszaki kiadványokra, míg 19%-a angol nyelvű monográfiákra, 2%-a pedig idegen nyelvű monográfiákra vonatkozott.

A felhasználókat tekintve mindkét évben az egyetemek állnak az élen, a beérkezett kérések 28%-a (1978-ban ugyancsak 28%-a) az Egyesült Királyság egyetemeiről érkezett. 1978-hoz képest a Közművelődési könyvtárraktól érkező kérések aránya 1%-kal csökkent. A relatív igénybevételt tekintve a kormányzatok könyvtárai csökkenő, míg az ipari könyvtárak emelkedő tendenciát mutatnak 1978 óta. A külföldről érkező kérések száma 1976–1981 között 4%-kal emelkedett.

A felmérésben szereplő kérések 74%-a postán, a többi telexen érkezett.

A jelzett változásoktól eltekintve, a felmérés eredményei a korábbi két felmérés eredményeivel azonosak.

/CLARKE, A.: *The British Library Lending Division's 1981 success rate survey = Interlending Review*, 10. köt. 1. sz. 1982. p. 18–20./

(Fazekas Zsuzsa)

Felmérés a British Library Kölcsönzési Részlegének 1981. évi teljesítéseiről

Az 1981 júniusában készült felmérés célja az volt, hogy megállapítsa, milyen mértékben elégíti ki felhasználóinak kéréseit a British Library Kölcsönzési Részlege (British Library Lending Division, BLLD).

Módszerét tekintve két korábbi – az 1976. és 1978. évi – felmérést követte, hogy az eredményeket össze lehessen hasonlítani. A felmérés a BLLD által 1981. június 2–12 között továbbított összes kölcsönzés, fotó és mikromásolat, valamint kériólap közül minden ötödikét vette figyelembe. Ez 20 042 kérést jelentett, az egész évi kéréseknek mintegy 0,7%-át.

Főbb könyvtárközi kölcsönzési központok Japánban

Nemzeti Országgyűlési Könyvtár

A Nemzeti Országgyűlési Könyvtár (National Diet Library, NDL) kettős feladatot lát el: egyrészt a nemzeti könyvtár, másrészt a japán parlamenti könyvtár szerepét tölti be. Az államkincstár tartja fenn, s a kormány törvényhozó testületéhez tartozik. Nemcsak japán publikációkat, hanem külföldi irodalmat is gyűjt.